

Vereniging Oud Valkenburg

OUD VALKENBURG

NIEUWSBRIEF september 2022

Salomon Ruysdael (1600-1670), Valkenburgse paardenmarkt, 1626,

Soo verr vier voeten gaen, vier voeten in ' t beslagh,
Vier voeten in den dwangh van Ruyterlick gesagh,
soo verr men ringht en springht, onthaelt men de geruchten
Van mijn septemberfeest en weldoende genuchten.
Die myne peteren mijn aanstaen had vertelt,
sy hadden mynen naem in paardenburg vspelt.
Gelyck het koren gaet op, door en uyt de moelen,
soo treck, soo send ick uyt het meer en minder voelen.
Wat dunckt u, vreemdelingh van ' t wedersyds verstand ?
Heel Nederland vult my, en ick heel Nederland!

De bekende dichter Huygens was verbaasd over deze onvoorstelbare drukte en om zijn gemoed te luchten maakte hij bovenstaand gedicht. En dat hij niet overdreef blijkt uit de woorden van de burgemeester van Leiden, de heer J. Oriers, die schreef:

Op deze markt wordt een groote menigte van jonge paarden en een groot getal uitnemende rijpaarden, als hengsten-ruynen- merrâen en volens uit alle omliggende steden en dorpen, inzonderhyd uit noord-holland en vrieslend te koop gebragt, en van vele paardenkopers gezocht en begeert; menigte van tenten ziet men er dan opgeslagen, daar wym en bier niet alleen in verkocht wordt, maar ook menigte van andere waren. Tot zo ver deze burgemeester- geschiedschrijver van Leiden en omstreken.

Hallo Leden.

Twee jaar geen Mart. Ook hier gaat de tijd snel. De 1075 ste Paardenmarkt. Een jaarlijks gebeuren, dat in de hoogtij tijden bijna 3 weken duurde. Het is dan ook de Paardenmarkt, die Valkenburg landelijke bekendheid gaf. In de 18^e/19^e eeuw liep die bekendheid snel terug. Pas halverwege de 20^e eeuw kwam Valkenburg weer meer in de picture. En nu anno 2022 staat Valkenburg weer volop in de belangstelling als onderdeel van het UNESCO Werelderfgoed. In dit nummer drie artikelen met als onderwerp het zichtbaar maken in Valkenburg van het Werelderfgoed. Zowel in het museum als in de buitenruimte. Verder krijgt één van de gesneuvelde soldaten (mei 1940) een gezicht. We wensen u veel leesplezier met deze nieuwsbrief .

De Romeinen herleven in Valkenburg

Je kunt heel lang in Valkenburg wonen, zonder te beseffen dat de Romeinen hier een belangrijke rol hebben gespeeld. Dat moet veranderen, vindt Vereniging Oud Valkenburg. Experts vinden Valkenburg één van de belangrijkste Romeinse vindplaatsen in Nederland. En dat mag best te zien zijn. Als het goed is, zijn over een paar jaar overal in het straatbeeld verwijzingen naar de Romeinse aanwezigheid te vinden. Uitgangspunt daarbij is de archeologische werkelijkheid, die via replica's en maquettes wordt verduidelijkt.

Wat maakt de Romeinse vondsten in en rond Valkenburg bijzonder? Allereerst zijn er de zeven bouwfases van het castellum in de dorpskern. Bijna nergens anders is op één plek zo'n compleet inkijkje te vinden in de bouwwijzen die de Romeinen door de tijd hebben gehanteerd. Vooral de mooi bewaard gebleven stenen muren zijn bijzonder voor Romeins Nederland. Het castellum is nog maar het begin. Wat Valkenburg nog meer zo bijzonder maakt: het grote gebied van 1500 bij 500 meter vol constructies van uiteenlopende aard. Naast het castellum (met omliggende vicus!) gaat het om verschillende grafvelden, een badhuis/tempel/luxe woning, havenkades, een ambachtsnederzetting, een landbouwnederzetting en een legioenskamp. Verder zijn grote delen van het tracé van Romeinse wegen, onderdelen van schepen, een minifort en (waarschijnlijk) nog een tweede castellum met haven blootgelegd. Het gaat daarmee om een compleet Romeins economisch/militair ecosysteem.

Archeologie en geschiedenis

De vondst van het legioenskamp maakt het mogelijk om in Valkenburg de archeologie (dat wat wordt opgegraven) te koppelen aan de geschiedenis (dat waarover is geschreven). Hier speelden zich grote en meeslepende gebeurtenissen af. In 69 na Chr. was Praetorium Agrippinae (Valkenburg) het toneel van de opstand van Julius Civilis.

Daarbij ging het castellum in vlammen op. En vanaf de winter van 39/40 vonden hier hoogstwaarschijnlijk de koortsachtige voorbereidingen van de verovering van Britannia plaats. Die koppeling tussen archeologische vondsten en geschreven geschiedenis maakt Valkenburg extra bijzonder.

Hoe uniek is dat alles? Twee van de vijf locaties in Zuid-Holland waarop de UNESCO Werelderfgoed-erkenning is gebaseerd, bevinden zich in Valkenburg: De Woerd en Valkenburg-centrum. Jasper de Bruin, conservator Nederland in de Romeinse tijd bij het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) zegt het zo: "Sinds de vondst van het legioenskamp moeten we Valkenburg in hetzelfde licht als Nijmegen gaan beschouwen." Dat betekent ongeveer dat Valkenburg de één na belangrijkste Romeinse vindplaats in Nederland is. Dat belang mag best beter zichtbaar worden in Valkenburg. Daarvoor heeft Vereniging Oud Valkenburg verschillende plannen ontwikkeld

Zichtbaar maken: poort legioenskamp

Het grondplan en de bouwwijze van de dubbele poort van het legioenskamp waren zeer goed te herkennen (foto ADC/Archol)

De uitvoering van sommige plannen zal nog wel even op zich laten wachten. Een voorbeeld daarvan vormt de reconstructie van de Westpoort van het legioenkamp, gelegen in Valkenhorst. Die houten poort met torens was maar liefst vijftig meter breed. Die reconstructie moet zo goed mogelijk in de

gebiedsontwikkeling van Valkenhorst worden ingepast. De poort zou bijvoorbeeld in een parkje in de nieuwe wijk kunnen worden gerealiseerd, waarbij het gereconstrueerde gebouw bijvoorbeeld een horecabestemming of "speelobject" zou kunnen krijgen.

Reconstructie van een vergelijkbare gereconstrueerde Romeinse poort in Haltern am See. Op die plek in Duitsland is overigens het volledige castellum, inclusief dubbele spitsgrachten gereconstrueerd. (Foto: Wouter Vos)

Zichtbaar maken: hoeken legioenkamp

Aanvullend op de reconstructie van de poort is het mogelijk de omvang van het legioenkamp met zijn in totaal 28 torens duidelijk te maken. Dit is mogelijk door de hoekpunten van de omwalling te laten zien. Twee daarvan liggen ten zuiden van de N206 en twee ten noorden ervan. Het tonen van de hoeken kan op verschillende manieren: door het plaatsen van opvallende markeringen, maar ook door er bij het ontwerpen van de bebouwing van de nieuwe wijk rekening mee te houden. In dat laatste geval maken de vorm en stijl van een

appartementengebouw bijvoorbeeld duidelijk waar een hoek van het legioenkamp heeft gelegen. Deze hoekpunten zouden daarnaast door zichtlijnen met elkaar kunnen worden verbonden. Het mooiste kan dat door een sloot op de plek van de gracht rond de Castra te maken, die aansluit op de kreken die al in het plan zijn voorzien. Het stratenpatroon binnen de locatie van het legioenkamp kan rekening houden met de opzet van de binnen bebouwing in de Romeinse tijd.

Zichtbaar maken: zuid-zuidoostpoort castellum

Onder het plaveisel van het Castellumplein en het geruimde kerkhof bij de kerk zijn de muren en poorten van het castellum, gebouwd van tufsteen uit de Eifel, nog deels bewaard gebleven. Momenteel is het grondplan van die poort voor de kenner in het plaveisel te herkennen. Maar die ondergrondse rijkdom mag best getoond worden. Dat is een kwestie van ontgraven en reconstrueren. De werkelijke resten liggen op drie meter in de ondergrond. Dat is behoorlijk diep en de UNESCO-regels maken het misschien lastig deze te tonen. Er zijn ideeën om een deel van het originele metselwerk zichtbaar te maken.

Maquettes

Het is voor de moderne mens bij de huidige inrichting van Valkenburg maar moeilijk voor te stellen hoe het er in de Romeinse tijd uitzag. Maquettes kunnen dit inzichtelijk

maken. Ze maken de ligging en samenhang van de verschillende archeologische vindplaatsen beter duidelijk.

Wetenschappelijk verantwoorde bronzen maquettes in de buitenomgeving zijn een uitstekende manier om het verleden beleefbaar letterlijke voelbaar te maken – ook voor blinden en slechtzienden. Inmiddels heet Vereniging Oud Valkenburg al financiering van de Provincie Zuid-Holland ontvangen om drie bronzen maquettes te realiseren: één van een vroege bouwfase van het castellum, één van een wachttoren en één van het minifort. In het museum zelf wordt op de vierde verdieping een overzichtskaart van het hele gebied in de Romeinse tijd gerealiseerd. Op die kaart komen ronde maquettes die als het ware door een loep tot in detail laten zien hoe het er op die plek in de Romeinse tijd moet hebben uitgezien.

Bronzen maquette in Oudenburg, België (Foto stad Oudenburg)

Buitenmuseum

Behalve bronzen maquettes komen er in de buitenruimte replica's van topstukken die in Valkenburg zijn gevonden. Twee voorbeelden hiervan zijn 'de Hercules van Valkenburg', de romp van een stenen beeltenis van Hercules, en een wijnscheplepel. Voor bijna al die objecten geldt, dat ze op dit moment nog niet in Valkenburg te zien zijn. De maquettes en replica's worden opgesteld langs de route die binnen de gemeente Katwijk als limesroute voor Valkenburg is vastgesteld.

Leendert van der Ent

Bronzenwijnscheplepel, datering: 1ste – 3de eeuw na Chr., hoogte: 10,3 centimeter

Een superheld van Valkenburgse bodem

Vondst te Valkenburg ROMEINSE KOPIE GRIEKES **BEELD**

In Valkenburg (Z-H) werd op 9 oktober j.l. een verrassende ontdekking gedaan: een torso van een vrijstaande sculptuur in Franse kalksteen, voorstellende **Hercules** in heroïsche naaktheid, leunend, op een boomstam, waarover de leeuwepelt in gedrapeerd. Uit de plaatsing van de linkervoet naar voren en de situatie van de rechterhand op het onderende van de rug, concludeert prof. dr. W. Glasbergen — directeur van het Instituut voor praehistorie van de universiteit van Amsterdam — dat het hier een kopie betreft van de bekende rustende Heracles van de Griekse beeldhouwer Lysippos (circa 330 voor Christus).

In 1964 duikt een Hercules-torso met leeuwepelt en knots op in Valkenburg. Kort daarna verdwijnt het beeld weer voor ruim een halve eeuw. Het origineel staat nu veilig in het RMO, maar het Torenmuseum heeft sinds kort een replica die nauwelijks van echt te onderscheiden is. En die weegt nog een stuk minder ook. Een verhaal over halfgoden, Grieken, Romeinen en Valkenburgers.

Het relaas van de mythische halfgod Herakles (latijn: Hercules) begint in Griekenland, op de Peloponnesos. De tijd: lang, lang geleden. Herakles verricht twaalf werken die niet

onderdoen voor die van de moderne Marvel superhelden. Het voert wat ver om ze allemaal te vertellen, maar het eerste werk van de (super)held is relevant voor hoe de beelden

van Herakles er uitzien. Het gaat over de leeuw van Nemea. Koning Eurystheus van Mykonos (en/of Tiryns) geeft Herakles de opdracht om deze leeuw die door de wouden op de Peloponnesos zwerft, te doden. Als bewijs moet hij de huid van het beest naar hem toebrengen. Het gaat hier niet om zomaar even een leeuw. Nee, dit dier is onkwetsbaar voor menselijke wapens. Herakles weet de leeuw op te sporen en plaats met een pijl van zijn boog een voltreffer. Verder is hij bewapend met een knots, die hij zelf uit een boomtak heeft gesneden. (Andere bronnen zeggen dat hij een hele olijfboom uit de grond trekt om als knots te gebruiken. Weer een andere bron beweert dat de god Hephaestos hem een knots met een bronzen punt heeft gegeven. Dat is natuurlijk allemaal onzin.) Noch raak geplaatste pijlen, noch de knots kunnen ook maar iets uitrichten. Het dier raakt niet eens gewond. Het is duidelijk: menselijke wapens blijken inderdaad niet te werken. Maar wie sterk is, kan beter ook nog slim zijn. Hercules lost het nu anders op: hij springt bovenop de leeuw wurgt hem met zijn handen! Volgende probleem: hoe krijgt hij nu de huid eraf? Die blijft ook nu de leeuw het loodje heeft gelegd nog steeds ondoordringbaar voor pijlen en messen. Weer blijkt Herakles niet alleen spieren, maar ook verstand te hebben. Met de klauwen van het beest zelf vilt hij de leeuw. Deze ondoordringbare huid benut Herakles zelf voortaan als pantser. Om het afschrikwekkende beeld af te maken, zet hij de kop van de leeuw op zijn eigen hoofd. Koning Eurystheus is vervolgens zo bang van die aanblik, dat hij alleen nog maar via tussenpersonen met Herakles durft te communiceren.

Hercules Farnese van Glycon van Athene

Hoe het ook zij: Herakles en Hercules worden voortaan altijd met leeuwenkop en -huid én met een knots afgebeeld. Geen Petrus zonder

sleutels, geen Hercules zonder leeuwenkop en knots.

Het beroemdste beeld van Hercules is de zogeheten Hercules Farnese. Deze schepping is oorspronkelijk gemaakt in brons door Lysippos van Sycion (bij Korinthe) in de 4e eeuw v.C. (*Dit beeld is in 1205 door de kruisvaarders omgesmolten nadat zij Constantinopel grondig hadden geplunderd*.) De oudste en mooiste kopie ervan door Glykos van Athene uit ongeveer 216 v. Chr. is te bewonderen in het archeologisch museum van Napels. De naakte Hercules leunt op zijn knots, waaroverheen de leeuwenhuid is gedrapeerd.

(foto Marie-Lan Nguyen, Wikipedia)

Dit beeld is naderhand nog talloze malen gekopieerd. In het RMO is bijvoorbeeld een Romeinse kopie ervan te zien. Die is wel iets

minder mooi dan het origineel. Van de Valkenburgse variant is alleen de romp bewaard gebleven. Toch is duidelijk dat dit beeld nog een trapje lager op de kwaliteitsladder staat. Maar hij is zeker mooier dan de moderne varianten van dit beeld die in het tuincentrum te vinden zijn.

Uit de wetering?

Het verhaal van de Hercules van Valkenburg is bijna met zo spectaculair als het verhaal van de leeuw van Nemea. We schrijven het jaar 1964. De Valkenburgse autodealer Poot wil een garage bouwen aan de Hoofdstraat – het gebouw waarin nu de Hoogvliet is gevestigd. De vader van Dirk van der Plas (Dirk Placius) is aangetrokken om de fundamente te leggen en is daarvoor bezig met graafwerkzaamheden.

Placius vertelt: “Deze plek lag in Veldzicht, aan de rand van waar in de Romeinse tijd een grafveld lag. De fundamente voor het gebouw werden in die tijd nog met de hand en een spa gegraven. Dat was de taak van mijn vader. Bij de werkzaamheden stoot hij, zo heeft hij mij verteld, op de romp van een natuurstenen beeldje van Hercules. De beschadiging die is ontstaan door de spade is nog altijd zichtbaar op het beeld. Mogelijk gaat het om een beeld dat op het graf van een soldaat heeft gestaan. Er zat ook een Romeinse bronzen muntje (een as?) bij het beeld.”

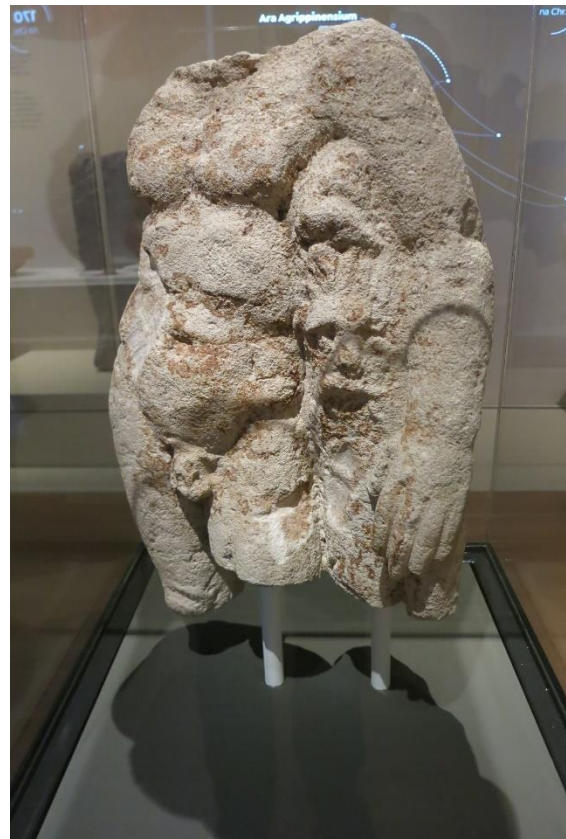
Zo kwam het verhaal destijds niet in de lokale krant te staan. “Autodealer Poot vertelde een heel andere versie over de vondst dan mijn vader. Hij bracht een broodje-aap-verhaal de wereld in. Samen met zijn buurman, de plaatselijke bollenboer, had hij er geen behoefte aan om archeologen op zijn land te krijgen. Daarom is hij gaan vertellen dat hij het had opgevist bij het peuren in de wetering – en zo is het destijds bekend geworden.”

Logisch nadenken maakt deze versie inderdaad een stuk minder voor de hand

liggend. Hoe zou het beeld in een watergang terecht moeten zijn gekomen, die pas ver na de Romeinse tijd gegraven is?

Voor de principia?

De oorspronkelijke plaatsing van het beeld op een soldatengraf, zoals Placius zegt, zou ook verrassend zijn.

Het origineel van de Hercules van Valkenburg

Daarop is vaker sprake van stèles met een reliëf en ook die zijn in Valkenburg tot nu toe niet gevonden, terwijl er wel diverse grafvelden zijn blootgelegd. Een plek waar wel vaak een standbeeld stond, was voor de principia (het hoofdgebouw) van een castellum. Jasper de Bruin zegt hierover in 'Rurale gemeenschappen in de civitas Cananefatium', pp 65, mede gebaseerd op opmerkingen van Van Giffen uit 1948:

“De *principia* in Valkenburg, uit de zesde periode, leverde bij de opgraving van de binnenplaats een natuurstenen

basement op, waarop vermoedelijk een standbeeld (van de keizer?) heeft gestaan.”

In Matilo bij Leiden is bijvoorbeeld een bronzen hand van een meer dan levensgroot keizerbeeld teruggevonden, en ook in Naaldwijk zijn fragmenten van een meer dan levensgroot keizerbeeld aangetroffen. Kan een betrekkelijk klein Herculesbeeld ook op die plek hebben gestaan? Of wijst het eerder op de herkomst uit een tempel(tje) dat nog niet is gevonden?

Digitale scan

Zoals het beeld plotseling opdook, verdween het ook weer voor lange tijd. Terug naar Placius, die voor de gemeente werkte: “De burgemeester vroeg aan mij om het beeld op te halen bij de dealer, aan wie mijn vader het had afgegeven. Samen met de burgemeester ben ik vervolgens naar Amsterdam gegaan om het beeld aan professor Glasbergen te laten zien. Die zette het op zijn raamloze kamertje. Daarna is er niets meer van het beeld vernomen, tot het in ongeveer 2018 bij het RMO weer tevoorschijn kwam. Het is 54 jaar ondergedoken geweest!”

Het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden bezit niet alleen de romp van de Hercules van Valkenburg, maar heeft ook een digitale scan van het beeld gemaakt. Vereniging Oud Valkenburg vindt dat een dergelijk iconisch stuk niet in de museumcollectie mag ontbreken en besluit, gefinancierd door de Provincie Zuid-Holland, een kopie te laten maken.

De print

Dat gebeurt anno 2022 niet met hamer en beitel, maar door de digitale file op een 3D-printer te laten afdrukken. Hoewel de romp met zo'n vijftig centimeter niet erg groot is, gaat dit toch het werkgebied van de meeste 3D-printers ver te boven. Naturalis in Leiden

beschikt over printers van Builder 3D Printers uit Noordwijkerhout, dat zich heeft gespecialiseerd in het maken van printers voor grote objecten. Hanneke Jacobs van Naturalis print hierin over het algemeen dinosaurusbotten; het torso van een beeld uit de Romeinse tijd is voor haar een grappige afwisseling. Het resultaat van de print is een beeld dat is geprint met filament (draad) van de kunststof PLA (polymelkzuur). Het printen gebeurt door de draad te smelten en dit materiaal laagje voor laagje van 0,2 millimeter op te bouwen tot het beeld klaar is. Hoewel de vorm natuurlijk één op één die van het origineel is, lijkt de print nog in de verste verte niet op het beeld. Zo zitten er nog allerlei ongewenste uitsteeksels aan die eraf gesneden moeten worden. Ook zijn de printlaagjes nog duidelijk te herkennen. De nabewerking is dan ook heel belangrijk.

Hanneke Jacobs haalt de hercules in Naturalis uit de printer

Verbluffend resultaat

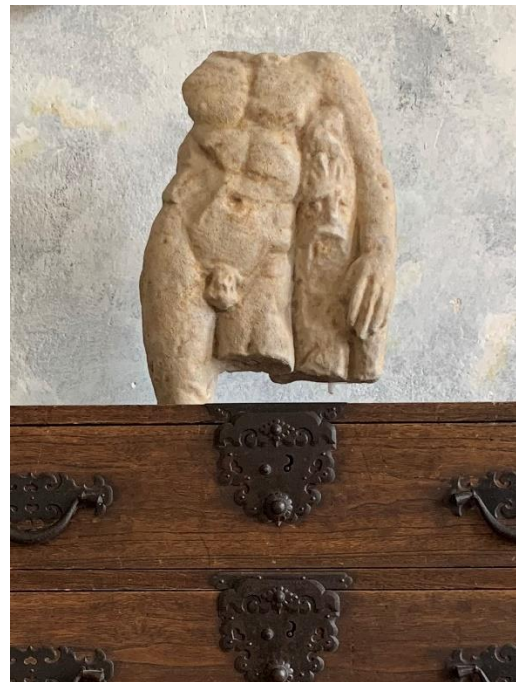
Archeoloog en archeologisch tekenaar en aquarellist Raf Timmermans neemt die nabewerking voor zijn rekening. Dat begint met het zorgvuldig schuren van de geprinte Hercules. Het blijkt daarbij lastiger dan gedacht om de printlijntjes weg te krijgen. Ook zijn er kleine holtes die moeilijk bereikbaar zijn bij het schuren. Toch komt het moment dat de kunststofprimer kan worden aangebracht die nodig is voor de hechting van de uiteindelijke

verflaag. Timmermans brengt twee lagen primer aan om de printlintjes nog beter te verdoezelen. Meer lagen kan ook weer niet, want dan zouden detail van het beeld verloren beginnen te gaan.

Volgende opgave: hoe boots je de steenstructuur van het origineel na? Op een proefstukje probeert hij verschillende materialen. Het meest voor de hand liggende lijkt het om fijn zand door de verf te mengen. Dit leidt in de praktijk tot een te grof en brokkelig resultaat. Bloem leidt tot een veel beter resultaat en daar valt de keuze dan ook op. Vervolgens komt het schilderen in de juiste kleur. Die kleur is niet effen, maar mat zandsteenkleurig met een vleugje roestbruin. Het eindresultaat is werkelijk verbluffend. Uit niets is af te leiden dat het niet om een echt stenen beeld gaat. Dit topstuk onder de Romeinse vondsten in Valkenburg – nou ja, de replica dan, is binnenkort te bewonderen op de vierde verdieping van het Torenmuseum. Op termijn zal het beeld in het Valkenburgse straatbeeld worden opgenomen, in het kader van een groter project om het Romeinse verleden in Valkenburg beter zichtbaar te

maken. Deze superheld uit Valkenburg verdient een prominente plek. Verleden in Valkenburg beter zichtbaar te maken. Deze superheld uit Valkenburg verdient een prominente plek.

Leendert van der Ent

Herinnert u zich deze nog.

Begin jaren '90 waren de bierglazen in de Biertrom versierd met een echte paardenmarktsticker. (ideetje van de RABO bank). Onlangs kreeg ik bij mijn zwager Sjaak een biertje met dit glas erbij. Hij bleek deze al sinds die bewuste mart in huis te hebben. Deze glazen worden (hij had er twee) bij gelegenheid gebruikt. De stickers bleken duidelijk afwasmachine bestendig. "Die zouden eigenlijk naar de vereniging Oud Valkenburg moeten," opperde ik. De glazen werden spontaan gelijk ingepakt; voor de vereniging. Ook kleine dingen hebben hun verhaal. Dit is er één van. Leuk Sjaak en Anneke. Bedankt.

Maquettes: “Opgravingsgegevens vanaf het platte vlak omhoogtrekken”

In het Torenmuseum komt op de vierde verdieping een overzichtskaart van Romeins Valkenburg. Daarop wordt een reeks maquettes geplaatst, die als een loep op die kaart liggen. De eerste maquette is klaar: een crematieritueel dat natuurgetrouw de archeologische werkelijkheid op De Weerdkampen weergeeft. Het werk aan 'poort van het legioenskamp' is in volle gang. Maquettebouwer Karin van den Berg legt uit hoe ze te werk gaat. Kort samengevat: elk detail is samen met archeoloog Julia Chorus overdacht.

De crematiestoet brengt de draagbaar met daarop het lijk van een vrouw naar de brandstapel die vooraf in gereedheid is gebracht. Eén rouwende draagt een schaal met druiven, een attribuut dat (in het juiste seizoen) gebruikelijk was bij een Romeinse crematie. Een ander draagt een geschubde wierookpot die als grafgift zal worden meegegeven. Bij de grafheuvel-in-aanbouw staan nog wat potten met grafgiften klaar. De research voor de maquette is tot in het kleinste detail ontleend aan de vuistdikke publicatie over de opgravingen in De Weerdkampen onder redactie van Jeroen Loopik en Wouter Vos. Zo is een deel van de grafgiften met het lijk verbrand, terwijl een ander deel onverbrand is meegegeven. De potten op de maquette zijn een kleine tweeduizend jaar later precies zo

terugggevonden. Nu zijn ze te zien op de maquette met een ronde grondplaat van 25 centimeter doorsnede. Grotere scènes, zoals die van de poort van het legioenskamp, krijgen een grondplaat van 40 centimeter diameter.

Behalve de publicatie over De Weerdkampen zijn er gegevens over grafrituelen geraadpleegd, zoals die op Romeinse reliëfs te zien zijn. Er zijn daarnaast filmpjes van re-enactment in Groot-Brittannië. Het nadeel daarvan is, dat het een encensering van de elite in Rome wordt nagespeeld.

Hoe representatief was dat voor wat er aan de randen van het rijk gebeurde? De vrouw in grafheuvel behoorde weliswaar tot de lokale bovenlaag, maar de inschatting is dat de praktijk hier aan de limes daar toch wel ver

van af stond.

Maquettemaker Karin van den Berg

Hoe representatief was dat voor wat er aan de randen van het rijk gebeurde? De vrouw in grafheuvel behoorde weliswaar tot de lokale bovenlaag, maar de inschatting is dat de praktijk hier aan de limes daar toch wel ver van af stond. Maquettemaker Karin van den Berg van KOBALT Museale Diensten liet zich wat dit betreft eerder inspireren door de stoet die te zien is in het Gallo-Romeins Museum in Tongeren toont.

De schaal

1 op 87 of 1 op 50?

De eerste stap richting het uitwerken van het schaalmodel was het bepalen van de schaal.

Wat zou beter werken: 1 op 87 of 1 op 50? De kleinste schaal biedt meer omgeving, maar minder detail op de figuren. De grotere schaal biedt minder omgeving, maar maakt meer details zoals een schaalte met druiven en de potten mogelijk. Karin werkte de twee schalen schematisch uit om te kijken wat beter zou werken. De keuze van archeoloog Julia Chorus, bestuurslid Leendert van der Ent en Karin zelf viel naar aanleiding van dat beeld uiteindelijk op de uitwerking in 1 op 50. De details in de figuren zullen op deze schaal uiteindelijk de meeste impact geven, zo is de inschatting. Deze schaal maakt daarnaast toch nog voldoende relevante omgeving mogelijk, zoals het grafmonument van de vrouw die wordt gecremeerd en een andere, oudere grafheuvel in de buurt. In het grafmonument voor de vrouw zijn de resten van rechtopstaande palen gevonden. Er wordt uitgegaan van een paallengte van 189/200 cm, vertaald naar 1 op 50. Ook de paaldikte is exact in verhouding weergegeven.

Schoenen uit, sandalen aan

De schalen waarop een keuze kan vallen, hangt mede af van de schaal waarin figuurtjes beschikbaar zijn. 1 op 87 is een gebruikelijke schaal voor modeltreinen (spoor HO), terwijl 1 op 50 wordt gebruikt voor architectuurmodellen. Uiteraard zijn noch de treinreizigers noch de personen in moderne architectuurmodellen uitgedost als Romeinen. Als er ruiters in het spel zijn – die overigens in 1 op 50 niet zijn te krijgen – dan wordt het complete paardentuig zo goed mogelijk aangepast. De stijgbuigel was bijvoorbeeld een vroegmiddeleeuwse uitvinding, die er in de Romeinse tijd nog niet was.

Hoe vorm je kantoorpersoneel om tot Romeinen? Het komt er op neer dat Karin met schuurpapier heel voorzichtig de lange broeken, overhemden, colbertjes en schoenen van de figuurtjes 'uit doet' en ze vervolgens met verf en textiel weer aankleedt met

harnassen, tunieken of, in dit geval, van ragfijne witte stof.

Het detailniveau voert ze daarbij ver door: op de voeten van de Romeinen zijn met lijntjes van zo'n 0,2 millimeter de leren riemen van sandalen te herkennen!

“Het maken van deze maquettes is het vertalen van de resultaten van bodemonderzoek in miniatuur”, stelt Karin. “Opgravingsgegevens zoals genuanceerde kleurverschillen in de bodem, houtresten en paalgaten worden vanuit het platte vlak omhooggetrokken tot een verkleinde versie van de constructie die er ooit boven heeft gestaan. Archeologisch tekenaars doen dat ook, maar die kunnen iets vanuit één gezichtspunt laten zien. Zij kunnen daardoor bepaalde onzekerheden over hoe een constructie nu werkelijk in elkaar zat aan het zicht onttrekken. Bij een maquette heb je die mogelijkheid niet. Die moet in 3D volledig zijn uitgewerkt en kloppen.”

Een verhaal

Een geslaagde maquette is niet zomaar een statisch plaatje, vindt Karin. “Als het goed is, gebeurt er iets. Het is een still uit een film, waarbij de bezoeker moet aanvullen wat ervoor en erna gebeurt. Een boeiende maquette vertelt een verhaal vanuit de historische inhoud: soldaten verlaten een fort, terwijl de wachters hen groeten. Iemand is bezig een paard af te tuigen, een paar anderen staan te praten. Het belangrijkste object is vaak een bepaald gebouw, maar de figuren maken het verhaal.”

Daarnaast zijn er nog de talloze technische foefjes die een maquette 'af' maken. Neem het gras: hoe zorg je dat alle grassprietten recht overeind komen te staan? “Met een elektrostatisch apparaat kan ik ervoor zorgen dat mijn 'savannegras' door de staticiteit rechtop komt te staan”, onthult Karin.

Referentiemateriaal

Het tweede project in de reeks, de poort van het legioenskamp, is een bovengemiddeld lastige opgave. Je kunt de afmetingen in het platte vlak hebben dat is opgegraven, maar het 'vanaf het platte vlak omhoogtrekken' is hier extra moeilijk. Hier speelt archeoloog Julia Chorus een belangrijke rol.

Reconstructies zoals Lund Roman Fort (UK) en Haltern am See (D) dienen als vergelijkingsmateriaal naast de publicaties over onder andere de bouwwijzen in Valkenburg, Bodegraven, Alphen en andere castella. Daarbij moet natuurlijk de vertaalslag naar een legioenskamp gemaakt worden. De constructie van de wal komt van het legioenskamp komt overeen met die van het castellum in Valkenburg. Omgekeerde pluggen vormden een verticale wand tussen maaiveld en omwalling. Maar hoe stond de poort ten opzichte van die pluggen? Net ervoor of in een rechte lijn met de met de pluggenwal? In het referentiemateriaal over andere locaties is dat nergens hetzelfde.

Alles overdacht

De houten wanden waren opgetrokken uit planken, maar waren die horizontaal of verticaal aangebracht? En hoe dik waren die planken eigenlijk? De archeologie wijst erop dat de planken wand los van de hoekpalen van de torens stond. Dat is uit veiligheidsoogpunt ook logischer: zo vormen ze een extra beveiliging voor de belangrijke hoekpalen.

Militaire logica maakt ook onderdeel uit van de redenering, daar waar archeologische gegevens ontbreken. Maar hoever stonden die planken van de hoekpalen? Moeten de soldaten op de omwalling achter de borstwering over een houten plankier of aangestampte aarde lopen? Hoever stonden de kantelen uit elkaar en hoe breed waren ze? En als die verhouding op de toren niet precies uitkwam, welke oplossing zouden de Romeinen dan hebben gekozen? Was het hek rond de toren open of of dicht, of naar achter open en van opzij en van voren dicht? Steeds weer die vragen: wat weten we eigenlijk? Welke keuze maken we bij conflicten tussen bronnen? En wat is een logische invulling van wat we niet weten?

Eén ding is duidelijk: wie te zijner tijd de maquettes gaat bekijken kan er absoluut zeker van zijn dat over elk detail, tot het kleinste aan toe, zorgvuldig is nagedacht.

Leendert van der Ent

Meer soldaten krijgen gezicht terug in Valkenburg

Het afgelopen jaar hebben Herman Dijkhuizen en ikzelf (Joshua Rijsdam) niet stilgezeten. Van maar liefst vijf soldaten is het levensverhaal en een foto bekend. Daarnaast zijn de nodige connecties gelegd met familieleden van de overleden soldaten. Reinier Rijke, Nicolaas van Zuijlen, Adrianus van Vuuren, Herman ten Bensel en Willem van der Reek hebben hun gezicht weer teruggekregen. Over de laatstgenoemde soldaat wil ik het in dit stuk verder hebben.

Willem van der Reek werd op 27 juli 1912 geboren in Leiden. Hij groeide op in een gezin waarin muziek een grote rol speelde. Willems vader was orgelmaker. Hij leerde piano spelen en werd pianostemmer bij de orgel- en pianohandelaar Barning in Leiden. Hier bleef Willem tot de mobilisatie werkzaam. Na online zoeken kwamen we in contact met de derde generatie Barning. Hij wist ons te vertellen dat er altijd een foto van Van der Reek in de winkel hing, maar hij had verder geen contact met nabestaanden. Helaas kon hij ons niet helpen, maar hij was bijzonder enthousiast. Na een flinke online zoektocht in de archieven en middels het internet zijn wij erachter gekomen dat

Willem en zijn toenmalige vrouw Jacoba Galjaard lid waren van een koor.

Een zeldzame foto van Willem van der Reek

Het nieuwe spoor leidde ons naar Louis Smit. Louis was een zoon van Jacoba Galjaard die in 1953 hertrouwde. Hij plaatste naar aanleiding van onze zoektocht een artikel op Sleutelstadleiden.nl, waaruit in dit stukje een aantal alinea's geparafraseerd zijn. Louis vertelde ons hoe Jacoba lid van het zangkoor Con Amore in Leiden was. Louis vertelde dat Willem eveneens actief was bij de zangvereniging. Hier zong hij en speelde hij piano. Hij leerde er zijn toekomstige vrouw kennen, Jacoba Galjaard. Ze waren vijf jaar verloofd voordat zij eindelijk trouwden in juli 1937. Het prille huwelijksgeluk werd echter wreed afgebroken toen Willem werd gemobiliseerd. Hij kwam bij het 4e Regiment Infanterie in de Morspoortkazerne terecht. Daardoor kon hij zijn vrouw gelukkig wel geregeld bezoeken. Ook op 9 mei, een dag voor de Duitse aanval, was Willem nog op avondverlof en zag hij Jacoba. Dat was triest genoeg de laatste keer. Enkele uren later kwam hij om het leven bij de brute strijd om vliegveld Valkenburg. In 2014 overleed Jacoba op 101-jarige leeftijd. Louis vertelde dat er thuis altijd vrij en open gesproken werd over Willem. Jacoba was bij elke herdenkingsdienst aanwezig en er ging geen

10 september Open Monumentendag.

Op zaterdag 10 september is het weer de jaarlijkse Open Monumentendag. Vanaf 10.00 uur is het Torenmuseum geopend. Dit jaar opent ook de kerk haar deuren en kunt u een kijkje nemen in het gebouw, uitleg krijgen over het orgel en vindt u in de hal een overzicht van de ruim 14 eeuwen oude kerkgeschiedenis in Valkenburg.

Die dag kunt u ook genieten van het ringrijden met paard en wagen in het kader van de Paardenmarktfeesten. De 2^e woensdag in september zijn we s morgens open vanaf 10.00uur U bent van harte welkom. De toegang is gratis.

dodenherdenking voorbij zonder dat Willem ter sprake kwam. Het verlies van Willem heeft al met al een groot gat nagelaten bij Jacoba.

Willem en Jacoba.

Momenteel loopt een aanvraag bij de Oorlogsgravenstichting voor de informatiebordjes. Het verhaal van Willem en de overige soldaten zal snel te zien zijn op het Ereveld in Valkenburg. Ook zullen Herman en ik niet stoppen met ons onderzoek tot alle soldaten een gezicht hebben.

Joshua Rijdsdam

Noteer: Donderdag **10 november** is er weer een ledenavond in het Dorpshuis.
U krijgt hiervoor t.z.t een uitnodiging.

DE VERENIGING OUD VALKENBURG IS (ruim) 45 JAAR.

Door de voortdurende pandemie hebben we ons 9e lustrum niet kunnen vieren. Om toch iets te doen heeft het bestuur besloten ieder lid een boekje uit de serie **Verhalen** uit de rijke historie van Valkenburg cadeau te doen. U kunt een keuze maken uit één van de vier boekjes.

U moet er wel uw stoel voor uit.

Nog steeds kan ieder lid een boekje afhalen in het Torenmuseum.

Dat kan iedere zaterdag tussen 13.00 uur en 16.00 uur.

We zien u graag langs komen.

UITSMIJTER.

Wat u ook vind van al die aandacht over de Romeinen. U moet wel beseffen dat juist die Romeinen letterlijk aan de basis stonden van onze onvolprezen **Valkenburgse Paardenmarkt**.

De resten van het castellum vormde in de 7^e eeuw de basis voor de eerste kerk ten zuiden van de Rijn. De Terp lag er al. Om aan inkomsten te komen kreeg de kerk in Valkenburg marktrechten van de Bisschop in Utrecht. Zo ontstond in de 9^e eeuw **Neerlandsch Oudste Paardenmarkt**

*Auteursrecht berust bij Vereniging Oud Valkenburg.
Alle rechten voorbehouden.*

